

Səbuhi Tofiq oğlu MƏMMƏDLİ
Qərbi Kaspi Universitetinin
E-mail: sabuhi.22.17@gmail.com

AĞILLI ŞƏHƏR ANLAYIŞI VƏ ONUN TƏRKİB HİSSƏLƏRİ

Xülasə

Ağıllı şəhərlər günümüz dünyasının ən populyar fenomenlərindən birinə çevrilmişdir. İstər urbanizasiya prosesinin sürətlənməsi, istər globallaşan dünyada müasir texnoloji yeniliklərin bütün məcaralarda yayılması kimi şəhər idarəetmələrində də geniş yayılması, istərsə də yaranmış yeni ehtiyaclar hökumətləri daha ağıllı şəhər idarəetmə sisteminə keçirməyə bir növ məcbur edir. Qeyd olunan bütün məqamlarla birlikdə şəhər anlayışının formalaşması və ağıllı şəhərə keçidi məqalədə öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: Smart city, Ağıllı şəhər, ağıllı insan, ağıllı mühit, ağıllı yaşam, ağıllı idarəetmə, ağıllı nəqliyyat, ağıllı mobillik.

JEL: O 18

DOI: 10.54414/OVKP1652

Giriş

Şəhər

İnsanlar yaşadıkları məkan yerlərinə aralarında fərqlər səbəbi ilə şəhər və ya kənd, qəsəbə, rayon adı verməkdədir. Şəhər anlayışının izahını tam olaraq açıqlamadan öncə diqqət etməli olduğumuz məqam öncəliklə köçəri həyat yaşayan insanların artıq oturaq həyata keçməsinə, icma halında yaşamağa başlayan insanların yaşadıkları yerdə bəlli bir sayda çatması və öncədən edilən əkin fəaliyyətləri xaricində fərqli fəaliyyətlərdə də iştirakının mütləqliyidir. Əkin fəaliyyətləri xaricində fəaliyyətlərdə iştirak bizə şəhər və kənd anlayışları arasında ən böyük ayırımı etməyə imkan verir.

İnsanlığ tarixini bir mənada həm də şəhərləşməyə gedən bir tarixi xronologiya olaraq görülməyə bilər. İnsanoğlu köçəri həyat tərzindən oturaq həyat tərzinə min illiklər müddətində keçid etmişdir. İlk oturaq həyata keçirilmiş yerlər həm də ən qədim şəhərlər olaraq da bilinməkdədir. Mesopatamiya, Qədim Yunan şəhər dövlətləri, Şumer şəhərləri ilk qədim şəhərlərin başlanğıcı olaraq görülməkdədir. Şəhərləşmə o zamanın hakim düşüncə anlayışı ilə formalaşdığı, ticarətin öndərlik etdiyi digər sahələrin inkişaf etdiyi və həmçinin ilkin vətəndaşlıq anlayışlarının da, məsələn demokratiya, formalaşdığı məkanlar olaraq bilinməkdədir. Daha sonra

zamanla işğallar artan insan sayı, yeni ortaya çıxan sahələrlə birlikdə şəhər anlayışı öz təkamülünə davam etmişdir.

Buna görə şəhər ümumi olaraq “nüfusu bəlli bir böyüklüyə çatmış və iqtisadiyyatı daha çox kənd təsərrüfatından kənar formalaşan və öz nüfusundan başqa təsir etdiyi çevrə içində yaşayanlara da xidmət göstərə bilən yaşam ərazisidir”.

Ruşen Keleşə görə şəhər “davamlı olaraq sosial inkişaf içində olan və cəmiyyətin yerləşmə, işləmə, yaşama, nəqliyyat, istirahət, əyləncə və s. kimi ehtiyaclarının qarşılandığı, təsərrüfatla məşğul olanların sayının çox az olduğu, kəndlərə nisbətdə əhalisi daha sıx olan və kiçik peyk yaşayış ərazilərindən ibarət yaşam ərazisidir”.

Bu şəhər anlayışına əsasən iqtisadi inkişafa paralel olaraq şəhər sayının artması və şəhərlərin böyüməsinə səbəb olan proses həm də cəmiyyətdə artan nisbətdə təşkilatlanmağa (dərnəklər, qhtlər, ictimai birliklər və s.), peşəkarlaşmağa və inarlar arasında münasibətlərin şəhərə uyğun dəyişməsinə yol açan ümumi bir kütlə təyin etmə prosesidir. Şəhəri müəyyən edərək demografik, inzibati, iqtisadi, sosioloji və şəhər planlarına görə müxtəlif təriflər ortaya çıxmışdır. Buna görə; şəhər inzibati sosial-iqtisadi aspektlər baxımından müəyyən hüdudlarda yerli inzibati

vahidlər, sənayeləşmə və müasir xidmət sektorları ilə eyni istiqamətdə və sürətlə inkişaf edərək, bu sektorlar arasında yayılan məşğulluqda keyfiyyət inkişafı ilə əlaqəsi bərqərar olduğu dərəcədə iqtisadi və sosial inkişafı sürətləndirən amildir. Şəhər sənayeləşmə, kənd təsərrüfatında modernləşmə, sosial strukturun dəyişməsi və s. amillərlə nəzərə alınacaq asılı sosial-iqtisadi dəyişəndir. Şəhərdə çoxlu ziddiyyətlər var. Şəhərlərin və böyüklərin sürətli böyüməsi ölçülərə çatan, texniki cəhətdən insanların yerdən istifadəsində üstünlüyünü nümayiş etdirir; lakin tez-tez şəhərlərin inkişafı və böyüməsi həm də bəşəriyyətin yoxsul yerli mühitdə yaşaması ilə nəticələnir. Nəzərdə tutulan şəhər Planda şəhər aqlomerasiyasının müsbət nəticələri bəşəriyyətə fayda verəcəkdir. Mənfi təsirlərini minimuma endirməklə yanaşı, gələcəyin şəhərini qorumaqla qurmaqdır. Hər bir şəhər fərqli bucaqlardan baxanda unikaldır; lakin funksiya və formada oxşardır.

Smart City – Ağıllı şəhər anlayışı

Min illər boyunca şəhər anlayışı dəfələrlə dəyişmiş və özünə yeni funksiyalar əlavə etmişdir. Sənaye inqilabı ilə sıx şəhərləşmə, urbanizasiya və ticarətin birgə inkişafı yeni cazibə mərkəzlərinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu müddət ərzində şəhərlərdəki yaşayış ərazilərinin inkişafı, komunal və sosial ehtiyaclarının artması, qaynaqların azalması, rəqabət gücünün artmasından dolayı ortaya çıxan problemlərin həllini tapmaq məqsədi ilə yeni şəhər anlayışları ortaya çıxmışdır.

1990 cı illərdə müzakirə edilən şəhər anlayışlarından sonra 2000ci illərə keçdiyimiz zaman sürətli nüfus artımı və paraleləndəki gerçək və yalançı urbanizasiya, lokal xidmətlərə olan ehtiyacların artması daha yeni və müasir perspektivli anlayışların ortaya atılmasına səbəb olmuşdur. Misal olaraq qeyd edə bilərik ki ənənəvi enerji mənbələri artıq tükənmə riski ilə qarşı qarşıya qaldığı üçün yenilənəbilən qaynaqların kəşfinə çıxdı insanlar. Həmçinin ətraf mühitin olduqca çirklənməsi, ekoloji olaraq bu problemlər qarşısında yaranan böyük təhlükələr (qlobal isinmə, su qıtlığı və s.) insanların həm də yaşadıkları mühitin də yeni anlayışlara əsaslanan formada olmasına vadar etmişdir. Beləki yeni

anlayışa əsasən mühit də çevrəni qorumaq, enerji mənbələrini qorumaq və alternativ enerjiden istifadə etmək kimi yeni standartlara cavab verməli idi. O səbəblə ağıllı şəhər anlayışı ortaya atılmışdır.

Ağıllı şəhər anlayışı multidisipliner olduğu üçün məqalələrdə geniş bir izah formasına sahibdir. Ancaq ümumi bir izah olaraq tək tərif vermək o qədər də asan deyil. Ağıllı şəhərin tərkib hissələri olan akademik nüfus, sənaye və idarəetmə üsullarının fərqliliyi, lokal ehtiyaclar əsasında formalaşdığı üçün vahid tərifin ola bilməsinin qarşısında olan məsələlərdən biridir.

Akademik məqalələrdə ağıllı şəhərlərin bir çox özəlliyini ələ alan izahlar mövcuddur. Ağıllı şəhər anlayışı, yeniliyin dəstəklənməsi və ya problemlərin həlli üçün lazım olan insan sərmayesinin daha çox süni intellektə müraciət deməkdir. İkinci olaraq isə məqsədlər baxımından insan həyatının keyfiyyətinin artırılması, iqtisadi inkişaf və sosial ehtiyacların tam qarşılınmasını əhatə etməkdədir. Üçüncü olaraq isə ağıllı şəhər məqsədləri həyat boyu öyrənmə, təbii qaynaqların düzgün istifadəsi, davamlı və dayanıqlı inkişafın insan sərmayesini əhatə edən bir konseptdir.

Ağıllı şəhər, rəfah səviyyəsi yüksək, davamlı və şəhər içindəki elementləri gələcəkdə də varlığını davam etdirə bilmələri üçün lazım olan bütün fiziki komunal vasitələrin, kommunikasiya texnologiyaları ilə inkişaf etmiş və şəhərlilər tərəfindən qəbul edilməsiylə ortaya çıxan müasir bir yanaşma olaraq qəbul edilir. Ağıllı şəhər izahlarından hər nə qədər texnoloji proseslərin ağırlığı qəbul edilsə də yalnız ictimai və sosial sahələrin prosesə daxil edilməsi ilə davamlı bir ağıllı şəhər formalaşacaqdır. İnsan yaşamaq keyfiyyətinin artması, ictimai rəfahın təmin edilməsi və sosial bütünləşmənin gerçəkləşməsi üçün idarəetmələrdə insan ünsürünün ön planda tutulması vacibdir.

Beynəlxalq anlayışlara əsasən də oxşar ağıllı şəhər anlayışları və ümumi mənada bir ağıllı şəhər izahının çətin rastlanmaqdadır. İzahların və anlayışların bu cür eyni olmamasını əsas iki yönü var. İlk yön ingilis dilində "smart" yəni ağıllı anlayışı ağıllı şəhər konsepsiyasındakı Texno Şəhər, Şəbəkəli Şəhər,

Dijital Şəhər kimi fərqli tiplərə bənzədilərək ithaf etməkdədir. İkinci olaraq isə ağıllı şəhərlərin adından dolayı yaranmış stiqma, etiketdir. Bu etiket bulanıqlığa və qarışıqlığa səbəb olmaqdadır. Padro və Nam, bu izahları ölçülərə əsasən təkrar edən özəlliklərinə bağlı olaraq yenidən dizayn etmişdirlər. Onlara görə ağıllı şəhərdə texnologiya, insan və qurumlar mövcudur. Dijital Şəhər, Kabel Şəhər, Rəqəmsal şəhər, Ölçətan şəhər konsepsiyalarını daxilində cəmləyən 1. texnologiya hissəsi, şəhərin içindəki yaşayış standartlarını yüksəltmək və inkişaf etdirmək üçün texnoloji kommunikasiyaların istifadəsinə əsaslanmaqdadır. 2. İnsan hissəsi isə insan, təhsil və elmə əsaslanmaqdadır. Bu hissəyə Öyrənən və Elmi şəhərlər aiddir. Ağıllı şəhərdə qurumların idarəsi ilə onun üzvləri arasındakı iş birliyi olduqca önəmlidir. Bu səbəblə idarəetmə ağıllı şəhərin qurumsal hissəsini təşkil etməkdədir. Davamlı və dayanıqlı şəhər, Ağıllı cəmiyyət və Yaşıl şəhər konseptində idarəetmə qurumsal özəllikləri olan şəhərlər olaraq bilinməkdədir. Ümumi olaraq ağıllı şəhər zamandan qənaət etmək, fərdi hərəkətliliyi inkişaf etdirmək, bilik və xidmətlərə əlçatanlığı asanlaşdırmaq, enerji və qaynaq qənaətini təmin etmək və şəhərdəki qərar alma proseslərinə sakinlərin daha asan və elektron qaydada qoşulmasını, həmçinin iştirak etməsini təmin edən bir şəhər olaraq görülməkdədir. Giffinger vd ə əsasən ağıllı şəhər anlayışı məkanların planlaması ədəbiyyatında və şəhər araşdırmalarında yetəri qədər istifadə edilməsə də fərqli yönləri izah ediləbiləndir. Şəhərdəki ərazilərə və tərkib hissələrinə təsiri fərqli olan ağıllı şəhər, iqtisadiyyat və iş dünyası üçün istehsal müddətində məlumatlılıq və kommunikasiya texnologiyalarının istifadə edildiyi ağıllı endistruya ifadə edən şəhər sakinlərinin təhsili üçün istifadə edilməkdədir. Bu əlaqə elektron idarəetmə, elektron demokratiya kimi bilik və kommunikasiya texnologiyalarının aktiv istifadə edildiyi tədbiqlərlə təşkil olunmaqdadır. Bütün bu ədəbiyyatdakı müzakirələr əslində ağıllı şəhərin fərqli alt başlıqlara sahib olduğu və bu alt başlıqların ön plana çıxarılaraq ifadə edilməsi səbəbi ilə

izah fərqliliyi ortaya çıxdığı müşahidə edilməkdədir.

1.2 Ağıllı şəhərin alt başlıqları

Şəhərlərdə yaşanan sıx köç prosesləri, yeni yaşayış ərazilərinin formalaşması, urbanizasiya prosesi, iqtisadi, sosial və mədəni fəaliyyətlərin nəticəsində ortaya çıxan problemlərin həlli və keyfiyyətli, davamlı bir xidməti təmin etmək üçün şəhərlərin ağıllı olması bir ehtiyac halı almışdır. Ağıllı şəhər anlayışının bilinməsi və istifadə edilməsi üçün ağıllı şəhərin sahib olduğu təməl alt başlıqlarının bilinməsi lazımdır.

Ağıllı şəhər dedikdə ağıla hər nə qədər yalnız texnologiya gəlsə də, cəmiyyətin və şəhərin bütün özəlliklərini əhatə edəcək bir şəkildə geniş izaha sahib olan anlayışdır. Şəhərin içərisində vətəndaş, özəl və dövlət qurumları, universitetlər, ictimai birliklər və s. kimi fərqli üzvlərin arasında integrasiya və koordinasiya məhz ağıllı şəhər vasitəsi ilə təşkil edilməkdədir. Çünki ağıllı şəhər alt başlıqları bir biri ilə uzlaşmış və koordinasiyalı olaraq dizayn edilmişdir.

Giffinger vd. Ağıllı şəhərin iqtisadi, ağıllı insan, ağıllı idarəetmə, ağıllı hərəkət, ağıllı çevrə və mühit, ağıllı yaşam olmaqla 6 alt başlığının olduğunu bildirməkdədir. Giffinger vd Orta böyükülkdəki avropa şəhərləri ağıllı şəhər dərəcələndirməsi layihəsində ağıllı şəhərin özlərinin təyin ediyi, müstəqil vətəndaşlarının fəaliyyətlərinin ağıllı kombinasiyası üzərinə inşa edilmiş bu 6 alt başlıqla irəliyə doğru xitab edən performans göstərən bir şəhər olaraq gördüyün bildirmişdir.

Ağıllı şəhərin 6 alt başlığına bağlı olaraq 33 təsir edici faktor təyin edən Giffinger vd. Bu başlıqları və faktorları ağıllı şəhərin performansını təyin etmək üçün istifadə etmişdir.

1.2.1 Ağıllı İqtisadiyyat

Ağıllı iqtisadiyyat bir çox ölkələrin ağıllı şəhər plan və strategiyasını təyin etdiyi çox illik proqramlarda öz əksini tapmaqdadır. Məsələn qardaş Türkiyənin 2020-2023 ci illər üçün nəzərdə tutduğu Ağıllı şəhər strategiyası və fəaliyyət proqramında öz əksini tapmışdır və bir şəhərin həm makro həm də mikro səviyyədə bütün iqtisadi qazanc və

xərclərin ağıllı sənaye ilə dəstəklənməsi hədəfi qoyulmuşdur.

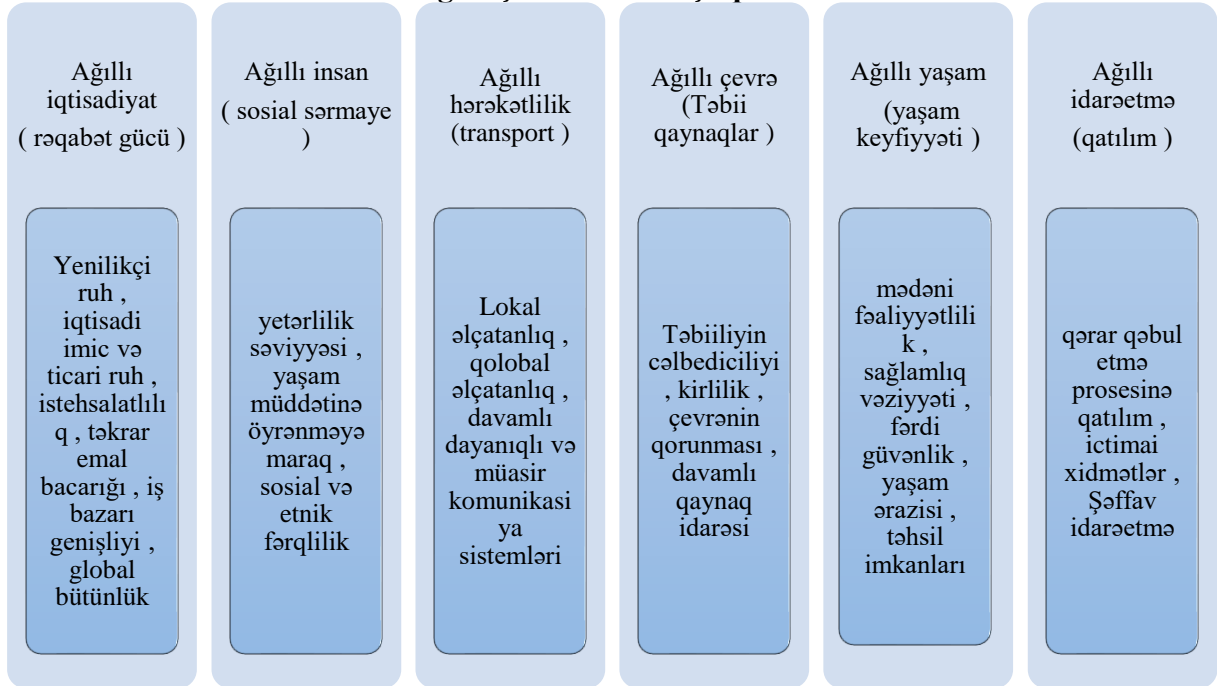
Sxem 1

Ağıllı Şəhər altbaşlıqları

Ağıllı iqtisadiyyat
Ağıllı İnsan
Ağıllı idarəetmə
Ağıllı hərəkətlilik
Ağıllı çevrə
Ağıllı yaşam

Sxem 1

Ağıllı şəhərin alt başlıqları

İqtisadiyyatın daxilindəki üzvlərin lokal, ölkə miqyasında və qlobal miqyasda iqtisadi əlaqələrlə bütünləşməsi müasir dünyada bir zərurət halı almışdır. Bu istiqamətdə istehsalatlılıq, ticari marka yaratmaq və işçi bazarının elastikliliyi ilə qlobal bazarlarla bütünləşməyi hədəfləyən ağıllı iqtisadiyyat və yenilikçi anlayışla rəqabət gücünün artırılması hədəflənmişdir. Ağıllı şəhər idarələrində özəl sektorda lazımlı texnoloji dəstəyin verilməsi ilə meydana gələn və ya gəlməyi labüd olan problemlərə yönəlik olaraq həll yolları tapılmaqdadır. Şəhərdə meydana gələn problemlərə qarşı ortaya çıxan bu həlli yolları həm də yeni iş yerlərinin meydana gəlməsinə səbəb olacaq və lokal idarəetmələrdə təklif olunan

xidmətlərdən əldə etdiyi dataları açıq data halına döndürəcəkdir. Bu da daha yeni fəaliyyətlərin ortaya çıxmasına səbəb olacaqdır. Yekun olaraq Ağıllı iqtisadiyyat, yeni məhsullar, yeni işlərləri və xidmət sahələrinin yaradılmasında təşvikedicilərin rol oynayacaqdır.

1.2.2 Ağıllı insan

Bilik və ələqənin texnologiyalarının inkişafı və yaygınlaşması ilə birlikdə fərdlərin sosial, iqtisadi və mədəni həyatına təsir etdiyi kimi qurumların da strukturunu, işçi heyətinin özəlliklərini, vətəndaş – müştəri münasibətləri ilə bunların qərar alma və idarəetmə müddətindəki rollarını yenidən formalaşdır-

mışdır. Qısaca dövlətin klassik izahının yanında elektron dövlət və ya elektron hökumət adı verilən ictimai xidmətlərin online olaraq xalqa təqdim edən yeni bir quruluş ortaya çıxarmışdır. Əlavə olaraq bilik və əlaqə texnologiyaları ilə idarəetmə və qərar alma proseslərinə aktiv olaraq qatılan cəmiyyət də bilikli cəmiyyətə çevriləcəkdir.

Ağıllı insan altbaşlığı, ədəbiyyatda ağıllı fərd və ya ağıllı vətəndaş anlayışlarına qarşılıq gəlməkdədir. Ağıllı insan, bəşəri və sosial sərmayənin keyfiyyəti, elastikliyi, kreativliyi, kosmopolitikliyi və ictimai həyatda iştiraklılığı ilə əlaqədərdir. Eyni zamanda ağıllı insan ictimai həyata və idarəetmə proseslərinə bilik kommunikasiyaları texnologiyaları vasitəsi ilə qatılan, ağıllı texnologiyaların istifadəçisi olmasından əlavə həm də istehsalçısı olandır. Yəni ağıllı insan, insanların yaradıcılığı və yenilikçiliyini inkişaf etdirən bir alt başlıq anlayışıdır.

Ağıllı şəhərin alt başlıqlarından biri olan ağıllı insan, bilik və kommunikasiya texnologiyalarını istifadə edərək bu prosesin önəmli bir parçası halına gəlməkdədir. Bu səbəblə həyatı boyu öyrənmək, yaradıcılıq, elastiklik, təhsil, sosial yaşamda iştirak kimi göstəricilər ağıllı insanın özəllikləri olaraq qarşımıza çıxmaqdadır. Ancaq bu özəlliklər tək başına yetərli deyil. Yalnız bir biri ilə koordinasiya və iç içə istifadə edilərək qoyulan bir yanaşmada uğurlu olacaqdır. Ağıllı insan yalnız vətəndaşların yetərlik və ya təhsil səviyyəsi ilə deyil, eyni zamanda uzlaşma və ictimai həyatla əlaqədar sosial əlaqələrin keyfiyyətini və digər dünyaya açıqlıqla da ifadə edilməkdədir.

Araşdırmaçılar qeyd edirlərki əgər ağıllı insan atbaşlığı tam olmasa o zaman ağıllı şəhər tam mənası ilə işini görə bilməyəcək. Buna görə də ağıllı insanın öncəliklə yaşamı boyunca öyrənə bilmək kimi bir təhsil prosesinin içərisində olması, öyrəndiyi teorikləri həm içində olduğu cəmiyyətin həm də dünya ilə uzlaşma halında istifadə etməsi və bütün bu proses müddəti ərzində telekommunikasiya texnologiyalarını aktiv olaraq istifadə etməsi və yenilikçi bir baxış bucağı ilə yanaşmalıdır.

Ağıllı insanın izahından da aydın olduğu kimi həyat boyunca öyrənmə və təhsil həm

ağıllı şəhər həm də ağıllı insan üçün önəmlidir. Davamlı olaraq inkişaf edən, hər sahədə istifadə olunan müasir texnoloji avadanlıqları istifadə etmək və izləmək üçün davamlı öyrənmək məcburiyyət halı almışdır. Biz öyrənmək dediyimiz zaman ənənəvi təhsil üsulu ilə birlikdə müasir təhsil anlayışını da qeyd edirik. Ağıllı şəhərdəki təhsilin məqsədi ağıllı təhsilə yardım etməkdir.

1.2.3 Ağıllı İdarəetmə (müasir mənada)

Müasir mənada İdarəetmə anlayışı ilk dəfə 1989 cu ildə Dünya Bankı tərəfindən dərc edilən “Sub-Saharan Africa; from crisis to sustainable growth” adlı məqalədə istifadə edilmişdir və bir ölkədə idarəetməni təmin etmək üçün siyasi gücün istifadə edilməsi olaraq izah olunmuşdur. Bu tarixdən etibarən globallaşma və məlumat kommunikasiya texnologiyalarının sürətlə yayılması səbəbi ilə ədəbiyyata yaxşı idarəetmə, global, idarəetmə, məhəlli idarəetmə və elektron hökumət kimi anlayışlar daxil olmuşdur. Daha sonra detallı formada ələ alacağımız idarəetmə anlayışı ağıllı şəhər konseptində də özünə yer tapmaqdadır.

Ağıllı şəhər komponentlərindən biri kimi ağıllı idarəetmə siyasi iştirak, vətəndaşlara göstərilən xidmətlər və administrasiyanın fəaliyyətinin aspektlərini əhatə edir. Qərarların qəbulu proseslərində iştirak, ictimai və sosial xidmətlər, hesabatlı idarəetmə iştiraklı ağıllı idarəetmənin elementləri kimi qəbul edilir. Ağıllı idarəetməyə yerli hökumət və vətəndaş cəmiyyətinin koordinasiyası daxildir. Mövcud ictimai xidmətlərin və siyasi strategiyaların keyfiyyətini, idarəetmədə hesabatlılığı asanlaşdıran proseslər və həmçinin qərar qəbul etmə proseslərində şəhər sakinlərinin iştirakını təmin edən proseslər. Təriflər araşdırıldığında idarəetmə və ağıllı idarəçilik perspektivlərinin oxşar olduğu görünür. Ağıllı idarəçilik, vətəndaşları informasiya və kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə qərar qəbul etmə proseslərinə cəlb etməklə şəhərdə yaranan problemləri həll etməyi və daha effektiv, şəffaf, iştirakçı, demokratik idarəçilik yaratmağı hədəfləyir (Örselli və Dinçer, 2019-94). Nəticə etibarlı ilə ağıllı idarəçilik, vətəndaşların maraq və kom-

munikasiya texnologiyaları vasitəsilə qərarların qəbulu və həyata keçirilməsi proseslərində fəal iştirak etdiyini bildirən elektron idarəetmə konsepsiyasına yaxınlaşır.

1.2.4 Ağıllı hərəkətilik (mobillik)

Ədəbiyyatda “ağıllı nəqliyyat”ın sinonimi olan smart mobillik, nəqliyyat axınına nəzarət etmək və idarə etmək, sürücülər, piyadalar və sərnəşinlər üçün ən dəqiq istiqamət yaratmaq, hərəkətilik, həmçinin xərc və vaxt itkisinin qarşısını almaq üçün Singh və Gupta, Tektaş və Tektaş, 2019:2-dən sitat gətirilmişdir. Ağıllı mobillik, davamlı, təhlükəsiz və müasir nəqliyyat sistemləri və informasiya kommunikasiyası Texnologiyalardan istifadə etməklə şəhər və şəhərlərarası nəqliyyatı ifadə edir. Ağıllı nəqliyyat anlayışı əslində ağıllı şəhərdən əvvəl şəhər tətbiqləri arasındadır. Ağıllı nəqliyyat sistemlərinin tarixi inkişafı araşdırıldığında onun hazırlıq, fizibilite və məhsul inkişafı kimi üç mərhələdən ibarət olduğu görülür. Hazırlıq mərhələsi 1960-1970-ci illəri əhatə edən və Almaniya, Yaponiya və Amerika kimi ölkələrdə nəqliyyatda nağd pul əvəzinə kartlı keçid sistemi və elektron

marşrut bələdçisi sisteminin işlərini əhatə edən mərhələdir. 1980-1995-ci illəri əhatə edən texniki-iqtisadi əsaslandırma mərhələsində ağıllı nəqliyyat sisteminin standartları intensiv şəkildə işlənib hazırlanmışdır. 1995-ci ildən bu günə qədər olan dövrü əhatə edən məhsulun inkişaf mərhələsində, ağıllı nəqliyyat sistemlərinin praktik əksinin müşahidə edildiyi mərhələdir.

5 Ölkəmizdə intellektual nəqliyyat sistemləri ilk dəfə 1984-cü ildə İstanbulda əsas arteriyaların qovşağındakı siqnal sistemlərinin tədqiqi və bir-biri ilə uyğunluğunun təmin edilməsi ilə başlamışdır. 1995-2005-ci illər arasında elektron ödəniş sistemləri, trafik nəzarət mərkəzləri, elektron nəzarət sistemləri, kəsişmə nəzarət sistemləri, sərnəşin məlumat sistemləri, 2006-cı ildən bu günə qədər avtomatik nəqliyyat vasitələrinin sayılması kimi tətbiqlərə əlavə olaraq, Türkiyə 2014-cü ildə bir strategiya ilə ağıllı nəqliyyat sistemlərini tətbiq etdi. fəaliyyət planı.

1.2.5. Ağıllı Mühit

Sənaye inqilabından sonra yaranan urbanizasiya, iqlim dəyişikliyi, karbon emissiyaları, sürətlə artan dünya əhalisi, nüvə sınaqları və müharibələr kimi bir çox səbəblə ekoloji problemlər artmışdır. Nəticədə bütün canlı növlərinin havası, suyu, torpağı və həyatına

mənfi təsir göstərir. Baş verən problemlərin qarşısını almaq və ya minimuma endirmək davamlı bir həyat üçün zəruridir. Ağıllı şəhərin tərkib hissələrindən biri olan ağıllı mühit, ekoloji problemlər yaranmazdan əvvəl

və ya sonra onu texnoloji infrastrukturunu ilə istiqamətləndirərək hava, su və torpaq çirklənmə nisbətlerini aşağı səviyyəyə endirərək keyfiyyətli mühit yaratmağı hədəfləyir. Ağıllı ətraf mühit yanaşmasında müasir su və kanalizasiya sistemləri, təkrar emal sistemləri və ağıllı texnologiyalarla enerji istehlakını minimuma endirmək, karbon emissiyalarını və ətraf mühitin çirklənməsini azaltmaq hədəflənir. Nəticədə, ağıllı mühit təbii ehtiyatların qorunması və davamlı idarə olunması üçün yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadəni nəzərdə tutur.

1.2.6. Ağıllı Həyat

Ağıllı həyat mədəniyyət, sağlamlıq, təhlükəsizlik, mənzil, turizm kimi insan həyat keyfiyyətinin müxtəlif aspektlərini əhatə edir. Bundan əlavə, o, sosial birlik və sağlam ətraf mühiti, şəhər yerlərində yaşamaq qabiliyyətini, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə dəstəklənən həyat tərzini, istehlakı və davranışı ifadə edir. Ağıllı həyat, təhlükəsizlik, fəlakət idarəsi, yanğınsöndürmə, təmizlik, parkinq, işıqlandırma) kimi təbii qaynaqlara əlavə olaraq mədəni imkanlar, sağlamlıq şəraiti, təhsil imkanlarını da əhatə edir. , turistik fəaliyyətlər və sosial həmrəylik daxildir.

Nəticə

İntellektual şəhər və ya ağıllı şəhər qətiyyənlə tək başına bir anlayış olaraq ələ alınmamalıdır. Qeyd olunan bütün komponentləri

və alt başlıqları ilə birlikdə bütöv bir anlayışdır. Lakin komponentlərin hər hansı birində əksikliklərin olması şəhərin ağıllı şəhər olmadığı anlamına gəlməməlidir. Bu qarışıq vəziyyətin səbəbi həm ağıllı şəhər anlayışının ədəbiyyatda fərqli izahlarının olması həm də inkişafın cəmiyyətə və ölkəyə məxsus bir şəkildə olmasıdır.

Hər halda mövcud urbanizasiya prosesində insanların şəhərlərə olan axınını və müasir texnologiyaların inkişafını nəzərə alsaq şəhərlərin intellektual şəhərə şevrilməsi onun daha normal idarəedilməsində bizə yardım edəcəkdir. Beləliklə inkişaf davamlı və dayanıqlı olacaqdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1-Ateş, Mücella, Erinsel Önder, Deniz (2019), Akıllı Şehir' Kavramı ve Dönüşen Anlamı Bağlamında Eleştiriler, Megaron, C.14. S.1. ss 41-50.

2-Giffinger, Rudolf, Fertner, Christian, Kramar, Hans, Kalasek, Robert, Milanović, Nataša Pichler ve Meijers Evert "Smart Cities Ranking of European Medium-Sized Cities", Viyana:2007.

3-Sadioğlu, Uğur ve Dinç, Betül (2020). Yaşam Boyu Öğrenme ve Akıllı Kentler, Kamu Yönetimi ve Teknoloji Dergisi, C.1.S.1. ss 63-88

4-Bilici, Zekeriya ve Babahanoğlu, Veysel (2018). Akıllı Kent Uygulamaları ve Konya Örneği, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, C.9.S.2. ss 124-139.

Сабухи Тофик оглы МАМЕДЛИ
Западно-Каспийский университет
E-mail: sabuhi.22.17@gmail.com

КОНЦЕПЦИЯ «УМНЫЙ ГОРОД» И ЕЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ

Резюме

Умные города стали одним из самых популярных явлений в современном мире. Будь то ускорение процесса урбанизации, широкое распространение современных технологических инноваций по всем направлениям в глобализированном мире, возникшие новые потребности, так или иначе вынуждают правительства переходить на более умную систему управления городом. Вместе со всеми указанными моментами в статье отражено формирование концепции города и переход к умному городу.

Ключевые слова: умный город, умный город, умный человек, умная среда, умная жизнь, умное управление, умный транспорт, умная мобильность.

Sabuhi Tofiq oğlu MAMMADLI
Western Caspian University
E-mail: sabuhi.22.17@gmail.com

SMART CITY CONCEPT AND ITS COMPONENT PARTS

Summary

Smart cities have become one of the most popular phenomena in today's world. Whether it is the acceleration of the urbanization process, the widespread spread of modern technological innovations in all directions in the globalized world, and the new needs that have arisen, somehow force governments to move to a smarter city management system. Together with all the mentioned points, the formation of the concept of the city and the transition to a smart city are reflected in the article.

Keywords: Smart city, Smart city, smart person, smart environment, smart living, smart management, smart transport, smart mobility.

Daxil olub: 12.04.2023